

DAQSXEJN TA' ANIMAL..... IMBAGHAD TGHID!

Ta' MANWEL F. ATTARD

Minn qaddisi nħobb l-animali... Inħobbbhom tant li, ingħidha bla t'laqliq, mingħajrhom ma ngħaddix kif gieb u lahaq. Mhux għageb, mela, li ġo dari għandkom issibu bħal għamla ta' 'zoo' ċkejken. Fih għandi kelba, qattus, fekruna, għasafar — amarin u parrukkett, u sa ħut ta' l-ilma helu. Sa ftit ilu kelli wkoll żewġ kanarini, ġmielhom ma kienx jagħmel għajb lill-ġmiel ta' għana li kienu jhennu d-dar kollha bih, imma x'gara? Wiehed minnhom haseb għal rasu u ħarab lejn il-helsien tal-berah għax ippreferih minn kull ikel bnin u għozza li jsib ġo dari; l-iehor spiċċa ħajtu ġo żaqq il-qattus tiegħi li dak in-nhar kien bil-ġuħ sew. Xi snin ilu kien ikollna wkoll bosta fniek u t'jur bħal tiġieg, papri, dundjani u fargħuni wkoll. Imma billi dawn it-tjur kollha kienu jridu ħafna xogħol ta' għalf u tindif — biex ma nsem-mux l-ispejjeż li ma kinux żgħar — allura kellna kontra qalbna nneħħu u nagħlqu dis-sezzjoni taz-'zoo'. Ma' dawn kollha mhux ta' min ihalli barra l-geġwiġija bla għadd ta' nemel ta' kull għamla, centupied, ħanzir l-art, bugħarwien, gremxul u wiżgħa (dawn huma l-'kukkudrilli' tad-dar) li b'a mistiedna u bla xejn milqugħa xorta jgħammru u joktru goż-'zoo' l-iehor miftuħ — mhux ufficjali — tal-bitha u l-ġnien tad-dar. Arka sħiħa ta' Noe! Irrid ingħid li f'dan id-dominju ċkejken ta' dawn il-hlejjaq kollha li għandi — li jimxu, jit-kaxkru, iġħumu jew itiru, il-kelba tiegħi hija mingħajr x'e'n dubju s-sultana. Dan it-tron u l-kuruna li jmorru ma' dat-titlu hija marret tirbaħhom bis-saħħa tal-fedeltà li dejjem urietni u ta' l-intelligenza tagħha.

'Foxl' isimha. Il-kelba għandha mas-sitt snin il-lum, u ilha mal-ħames snin għandna. Id-daqs tagħha la huwa kbir u lanqaş żgħir. Il-pil tagħha hu folt daqs ta' nagħga, kif tixhed il-qabda suf li tħalli fl-art meta, ta' kull sajjf, ingiżżha. Imsejtna, tħossha wisq is-sħana! Għax għandi ngħidilkom li dil-kelba aktar għal qaddisha x-xitwa għax hi ja ta' nisel Skoċċiż. Għalkemm dak is-suf jew pil kollu in-natura ħanina ħasbet sew biex tħarisha mix-xtiewi jxoqq l-għadam ta' l-artijiet tat-tramuntana. Imma... ftit li xejn x'aktarx marret tħabbel rasha din l-istess natura għall-fatt li klieb ta' din ir-razza setgħu jġu meħuda — jew imnissla — fil-pajjiżi aktar sħan, tan-Nofs in-nhar, bħal Malta tagħna. Mhux sewwa, hux hekk? heqq, kelli naqa' (kburi tant jien minn xi daqqiet fi ħwej'eg bħal dawn!) biex nagħmilha ta' bar-bier ta' daqsxejn ta' animal... Kieku ntfajt għas-sengħa għan-nies

kont indabbar xi sold ghax illum qatgħa xagħar trid fuq żewġ xelini għaliha. Hekk ma ndaħħal xejn u x-xogħol naghmlu xorta waħda. U ma niddarrasx! Ghax saħansitra għal annimal tingibed: Hekk naghmlu l-bnedmin.

Kif ingbidt jien. Niftiehm u gmiel partikulari dil-kelba, Foxl, ma għandhiex. Id-dar insib min ta' xi kultant ighidli. "Imma x'inti tara f'din l-imbierka kelba? Ghax ma teħliex minnha?" Jiena nħallihom ighidu... Jiena nsibha hlejqa helwa. Il-b'uda ta' pilha folt u nnuk-k'at — meta tkun nadifa, ghax bħal xejn tithammeġ u biċċa xogħol ċħa mhix zghira taħsilha, it-tferfir ferrieħi ta' denbha pjuma, dik il-frenza kollha nokkli wkoll li bil-kemm il-kemm thalli jidhru par ghajnejn kannella kbar u intelligenti l-hin kollu 'zebbġu 'l hawn u 'l hinn, afli ma jistghux ma jiġbdux anki lilkom.

Aktar minn bixlitha tiġbidkom għandha mgibiħha. Imbagħad tghid, din Foxl, il-kelba Skoċċiża tiegħi, wkoll! kif taqraw din li sejjer nirrakkonta tkunu ti tghu taraw kemm huwa minnu dan. Ohroġ il-ghageb, kull meta nkun sejjer ghax-xogħol jew xi mkien iehor barra donnha taf. Għaliex ma tagħtix is-salt biex toħroġ miegħi bħal meta nehodha xi mixxa ġol-kampanja. Le, xejn minn dan, kuta kuta twassalni sal-bieb ta' barra tiffissa ħarsitha fuqi bħal biex turini li qed tifhem, tinduna li fejn sejjer jien hija m'għandhiex għalfejn tiġi. Tiġi x-xogħol? "Ehh!" Qisha trid tghidli, "Ix-xogħol għalik... Ahna l-klieb ma naħdmux taf!" Imbagħad tiffa' denbha 'l isfel wa tterfira ħafifa ħafifa, għamla ta' tislama ta' kuljum, tas-soltu, mhix nieqsa mid-diżappuntament. U tbewweġli gewwa. Min naħa l-oħra tghidx kemm toghla bil-ferħ u tinbaħ — id-dar iddamdamha bl-inbiħ qawwi tagħha! — kull meta nasal id-dar wara jum xogħol barra. Xorta toghla ferħana miegħi jekk nidhol id-dar wara biss siegħa jew tnejn barra. Hekk magħmula — dejjem, kuljum hekk tagħmel. Dik il-merħba sinċiera — niftakru li l-klieb ma jafux, ma jhobbux juru haġa b'oħra, il-bniedem biss jinqala' sew biex jagħmel dan! — ma tafx tiċħadhieli. Meta, imbagħad, nerġa' lura d-dar b'xi għamla ta' pakkett taħt abti jew f'idi, mal-merħba jmur naqra waħda interess ukoll, m'hemmx għalfejn ingħidu wisq. Tarma ddu u tħuf madwari, ixammem u xxammem, tigri 'l quddiem gewwa u targa' lura lejja b'għirja waħda, tinbaħ tinbaħ, u ma ti-kotx qabel tara jekk inkun gibt xi haġa tghodd għaliha. Kelba hi. Kemm tiffraħ jekk inkun tasew gibtilha xi haġa tajba mis-suq! Daqstant iehor trabbi l-geddum jekk wara kollox ma jkun hemm xejn.

Meta nkun id-dar naqra, nikteb jew naghmel xi hidma oħra tin-tasablek fl-art fejni u b'xebgħa għasluġ ma tifharrixx. Billi qiegħed fejn il-bieb ta' barra ma tistax tiffa' l-qanpiena ċċenċel ghax tarma tinbaħ hdejn il-bieb u nistħajjilha qisha sentinella, trid tkun taf min

gie, għalfejn gie, kollox! Għall-ħbieb u ta' ġewwa ma tgħid xejn, thallihom iġhaddu, merħba bihom, imma għall-istrangieri jew għal dawk li tarahom rarament ma jkollha u ma turi xejn ħlief korla klubija u — kieku nagħtiha l-lala xi gidma wkoll... H'ief mela biex tara min ikun gie fejni toqgħod hafna miż-żmien tagħha. Imma qed nif-takar hemm ħinijiet oħra li jgēgħluha thallini. Jekk, ingħidu ahna, min-naħa tal-kċina taħbat ixxomm xi haġa tfuħ iżżejjed, bħal hut jinxewa, xi fniek jew xi serduk għall-qatla, iva, mela, ma narahiex aktar sakemm dik it-tentazzjoni gastronomika tibqa' thajjar lil snienha jqa'mċu u lil zaqqa. Ke'ba hi u zaqqieqa kemm tridha. Wara li tkun x'aktarx bewqet zaqqa terġa' għal hdejja u hemm tibqa'... sakemm... X'inqala' issa? Ara kif harġet sparata mill-kamra! Xi qattus barrani mar iħabbar il-preżenza tiegħu fuq xi ċint tal-bitha bil-mishuta 'Mjaw! Mjaw!' tiegħu li tmarrad il-widna mhux biss ta' kemm-il kelb hawn fid-din'a imma ta' kull bniedem minn xi daqqiet. Tobgħodhom wisq lill-qtates tal-barranin — għax ma' tagħna ħbieb hafna u jiftiehm u daqs l-aħwa tant li saħansitra thallih jorqod fl-istess kaxxa komda tagħha u ġieli ċċedilu xi ftit mill-ikel merfugh għaliha, l-aktar jekk ma jkunx tant joghgobha jew ma jkollhiex wisq aptitu... Lill-qtates l-oħra kolha ma tistax u ma tridx iġgerrahom. Il-ħinijiet ta' fil-għaxia tax-xahar ta' Jannar — qabel naqstuha għal matuġ il-lejl — dik il-qatgħa xjafek ta' qtates jingħu, jiggieldu, jigru wara xulxin ibaqqubha wisq u jherreruha saħħitha. Tridu, taraw b'liema qilla tilda tinbaħ għalihom, tiggranfa u togħla kemm tiflaħ mal-ħitan. Għajnejha jta'ru x-xrar bil-m'beġħda għalihom. Ftit li xejn jagħtu kasha madankollu dawk il-mishutin mill-għoli żgur li fih ikunu għax jissoktaw bħal qabel jew aktar. Imma, x'wahda din, hoġ xagħrek u ġib iż-żejt jekk xi wiehed minnhom jiftillu jinzel 'ew jaqa' fl-art u jkun hekk iblah jew artab li jhalliha taqbd u għax iħallas il-laħam: ikun kiteb il-kundanna tal-mewt tiegħu. Hekk ġara jum fost l-oħrajn qatlet qattus ta' wiehed mill-ġirien u gełlditna. Bħalli kieku kelli xi ħtiġa jien! Min qal lill-qattus tal-ġara jinzel ġol-ġnien tagħna? Kielha u kien haqq, jibqa' dej'em bejnieta... Il-qattus xih li għandi — u li diġa kont semmejtilkom — min-naħa tiegħu, gellied mill-iprem u newwieħ xejn anqas, meta jara lill-kelba fil-qrib, irabbi naqra ta' l-arja żejda wkoll. Juri ruħu aħrax daqs pantera tal-ġungla u tarawh lest jistieden għal taq-tiegħa għall-mewt — grif u gdim kollox iġhodd — lil kull qattus ieħor li hawn fuq din l-art: imbasta kemm jista' jkun qrib fejn tkun il-kelba. Għax għalih hi trid tkun l-aħħar kenn.

Għadu kbir ieħor li għandha l-kelba tiegħi u li tiegħu l-qattus huwa minn kulhadd meqjus bħala l-għadu proverbjali huwa l-ġurdien Id-dar ma tinsabx toqba li hija toqba li ma tarax lil Fox l-ixxommha u bħal tis'amma' ġo fiha, u b'ideha, jew aħjar saqajha ta' quddiem,

ma tferkixhiex b'kemm hila għandha. Meta ninzerta naraha tkun qisha trid tgħidli: "Għandna l-grieden hawn! Afli m'inix sejra żball u mhux la kemm tmerini lili. Hemm xi wiehed 'il ġewwa. Qieghda nxommu. Inti ma tistax tarah mill-gholi li int. Imma jiena qieghda naralu għajnejh ċkeknin jibbru. Ah, li kieku jigi taht idejja naghmil-hielu!" Nifhimha jien bħal ma hija tifhem it-twegiba bla mitkellma tiegħi għax tispicċa biex tikkonvincini. Imma naraha tithabat hekk donnu għalxejn, f'harsti taqra l-konkluzjoni tiegħi li ma sejra tagħmel xejn għax il-gurdien, kif iġhid il-Malti, mhux ta' subgħajh f'halqu, mhux sejjer johroġ bħal naghga għall-midbax tas-sagrificċju. Darba iżda, mort imqarraq. Isimgħu din il-ġrajja li naħilfilkom li hija kollha kemm hi minnha. Lejla wahda fil-għaxija, jiena u tad-dar inkunu minsubin fuq il-mejda niċċenaw. Dak il-hin il-kelba — bil-qattus tagħna hdejha għinha palata — kienet tgħarses u tferkex b'kemm saħħa għandha taht garigor qrib il-kċina mhux bogħod wisq minn fejn konna qegħdin. Is-soltu tagħna dan u ahna l-akbar hsieb tagħna, konna mitlufin immaxtru l-ikel u nithaddtu. Waqt minnhom inhsadna nisimgħuha tinbax aktar bil-qawwi minn dari waqt li harġet ġirdi ttraxxnata għal ġol-kċina. Waqafna mill-ikel u x'naraw? Ġurdien mill-kbar griż sewdieni u ftit u jejn muswaf kien hareġ mill-moħba tiegħu — jew għax ma felaħx bil-ġuħ tul dak l-assedju epiku annimalesk, inkella biex jisfida l-kelba u jaqta' ż-zarrda darba għal dejjem — u kien wieqaf imrekken kif kien mill-kelba min-naħa u l-qattus mill-oħra. Bqa'na lkoll miblughin inharsu halli naraw x'ser jigri. Ma kienx xi ġurdien ta' aħrab u iġri, xi beżziegħ, tant li kien waqt minnhom wieqaf fuq saqajh ta' wara b'dawk ta' quddiem lest biex jiggranfa u jqatta'. Għal ftit kemm il-kelba u kemm il-qattus baqgħu msammrin fuq il-post jaraw il-ġurdien x'sejjer jagħmel. F'temp ta' sekonda, il-ġurdien jew far (għax hekk kien) ra li nien jaqbel jissielet mal-qattus għax kien jittama li jgibu jew ta' l-anqas jiżġicċalu. U hekk kien tasew: il-qattus, quddiem il-hruxija ta' far hajtu mdendla b'xagħra, beza', u rtira. Il-ġurdien kien jaħrab żgur mhux forsi li kieku l-kelba meta rat dan ma ntefghetx għal fuqu bħal riefnu jew sajjetta — xi haġa hekk, nistħaj'el — u bid-daqqiet ta' snienha fuq il-kozz t'għonqu ma hallitux mejjet fl-art, magħrghar f'demmu baqbaq, f'kemm ilna ngħidu. Imbagħad xammitu tnejn u giet bħallikieku tistrieħ fejna, b'għajnejha issa lejna u issa lejn il-vittma tagħna. F'għajnejha bħal bdejna ahna lkoll kemm konna naqraw messagġ — ċar għal min sata' jifhemha daqs il-messaġġ ta' gratitudni li tista' taqra fuk wiċċ tifel msejken meta tehodlu r-rigal sabiħ tal-Milied li qatt ma stenna. Bħal riedet tgħidilna, "Il-lum hlistkom minn għadu aħrax, minn biċċa xkiel kbir. Ara kemm jagħmel hsara far bħal dak! Kemm mikrobi jista' jgorr go dak pilu moqzież! Haqqnix prosit? Niswiehx dak l-ikel

li tagħtuni? Jisgħobbikomx issa tal-kura li tiegħu tiegħi? Tarawx li l-l'ċenz'a tiegħi ma thallsuhiex ta' xejn". Dak in-nhar bhala premju, niftakar, ftahnietha kaxxa laham u ta'nihietha kollha flok parti minnha bħas-soltu. U kemm kilitu bil-qalb! Hi laham thobb — mhix belha — l-ghadam thobbu ghax ma jkollhiex haġa oħra kultant. Lill-ġrieden toqto'hom jew tikkaċċjahom biss, tikolhom le...

Dal-hin, il-kelba qiegħda fl-art fejni tilgħaq kull żiffa li tgħaddi minn bejn il-bwieb. Ftit tista' tobsor li qiegħed indommilha hannieqa li, ingħiduha kif inhi, tixirqilha. Ghalkemm animal, kieku qatt tonqosni f'xi haġa! Kelli hbieb li xi darba jew oħra naqsuni, li forsi wkoll pattewli l-ġid bid-deni bħalma jis'uċċiedi li kulhadd wisq drabi. Imma cnestament nista' niżgurakom li l-kelba tiegħi — qatt ma wrietni ingratiudni taħt xi għamla jew oħra. Minn xi daqqiet hi'a tonqos — forsi thammeġ xi mkien l-art, tqaxqax xi għadma u thalliha mas-saqajn u hwejjeġ bħal dawn. Imma, mhux biex nagħdirha, dawn huma affarijiet zġhar, għamla ta' dñubiet 'venjali' li ebda sid hanin ma huwa sejjer jaraha bi kbira biex jaħfer wara għajta, harsa kerha, u xi tixjira jew tnejn ta' ponn imgħaqquad... Kellu jkun il-bniedem, mogħni bl-intellekt kif inhu, li tant u tant drabi jasal biex jilgħabha tat-traditur ta' bniedem iehor.. Ibda minn Ġuda l-akbar u l-ewwel qarrieqi li ma rahiex bi kbira jbigħ lil Dak li tant mar ihobbu u jistmah u nispiċċaw bil-Ġudiet zġhar li ġrew u jibqgħu jġru mas-saqajn sa tmien iż-żminijiet. Qatt smajtu li kelb wasal iqarra, ibigh jew jibdel lil sidu, jew gidem l-id ta' min ikun temgħu? Inghid għalija s'isa għadni la smajt u lanqas qrajt. Fil-waqt li qrajt li kelb, bħal Fide'e (kelb Svediz) ma setax jistabar wara li sidu kien miet u la ried jiekol anqas jixrob sa kemm temm haġtu fuq qab'u, minn fejn għal xi jiem b'xejn ma ried iżul. Imbagħad naslu biex insejhu bniedem ta' qalb xierfa 'Kelb'! Dan imnejn sa fe'n? Halluni f'isem il-klieb kollha fidili li għandna fi djarna, nistaqsi l-għaliex. 'Serp' jew 'tigra' rrid imma 'kelb' le. Mhux sewwa. Dan iżżejjed. Nifhem x'ried ifisser il-General de Gaulle, il-President ta' Franza, meta stqarr li aktar ma sar jagħraf u jżen sewwa x'inhuma l-bnedmin aktar sar jahmel u jħobb il-klieb. Nahseb li tifhem wkoll għaliex qal hekk, hux tassew? Kull habib li għandi, 'ista' forsi jasal biex għal xi raġuni jew oħra jwarabni, jichadli l-hbiberija tiegħu, xi wieheġ minnhom anke forsi jasal biex ukoll 'ibegħni', jittradini... Nitlob lill-hbieb jaħfruli jekk qiegħed non-qoshom xi ftit, imma huma hwejjeġ possibli. Il-kelba tiegħi Foxl — nista' noqgħod mohħi mistrieħ minnha — ma sejra tagħmel hekk qatt u qatt. Ma tasalx. Anqas wara li nfarfrilha xi xebgħa tmiss il-Liġi talli tkun, ingħidu ahna, hammġet l-art hekk kif tkun għadha tinhasel u anqas jekk inhalliha bil-ġuħ għal żmien mhux hazin. U biex ma taħsbux li din Foxl hija xi hlejqa li Malta u d-dinja kif iddur ma tinxabx

ohra bħalha inżid ngħidilkom — għax naf li tiegħu gost tisimghuha din — li l-klieb li intom għandkom id-dar huma bħal tiegħi u daqs tiegħi fidili. Għożżuhom lill-klieb tagħkom u ftaħru bihom għax għandkom biex. Għax bħal u daqs Foxl li għandi d-dar, nerga' ngħid, ma jitradukomx, ma jpartukomx, ma' hadd u qatt. Min, imbagħad, ma għandux kelb id-dar nagħtih il-parrir fejjiedi li jfittex igib wieħed u ma jisgħobbihx. Kif jista' jkun? Daqskemm jista' jkun li jisgħobbija jien li għandi lill-kelba Foxl ssaltan fuq il-ħlejjaq li hemm goż-'zoo' domestiku ta' dari!!